SANOAT SANITARIYASI: ISHLAB CHIQARISH MUHITINING XAVFSIZLIGI VA XODIMLAR SALOMATLIGINI TA’MINLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Yusubov Turg‘un Xashimovich
TerDMAU Muhandislik Fakulteti, Phd katta o‘qituvchi
Bekpo’latova Shahlo Cho’tpo’lat qizi
TerDMAU Muhandislik Fakulteti
Hayot faoliyati xavfsizligi yo’nalish talabasi

Annotatsiya: Sanoat sanitariyasi ishlab chiqarish muhitida inson salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan fizik, kimyoviy, biologik va psixofiziologik omillarni aniqlash, baholash, nazorat qilish hamda ularning zararli ta’sirini kamaytirishga qaratilgan kompleks profilaktik tizimdir. Zamonaviy ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashuvi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi, kimyoviy moddalar va yuqori energiyali uskunalardan foydalanish sanoat sanitariyasining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Mazkur maqolada sanoat sanitariyasining mohiyati, asosiy vazifalari, ishlab chiqarishdagi zararli omillar, ularni gigiyenik baholash usullari, muhandislik-texnik va tashkiliy profilaktika choralari, shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish, sanitariya-maishiy sharoitlarning ahamiyati hamda zamonaviy risklarni boshqarish yondashuvlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: sanoat sanitariyasi, mehnat gigiyenasi, ishlab chiqarish muhiti, zararli omillar, kasb kasalliklari, mehnat sharoitlari, sanitariya nazorati, xavfni baholash, ventilyatsiya, shaxsiy himoya vositalari, mehnat muhofazasi.

Sanoat sanitariyasi — ishlab chiqarish muhitidagi zararli omillarning inson organizmiga ta’sirini o‘rganadigan va ushbu ta’sirni kamaytirish yoki bartaraf etish bo‘yicha amaliy choralarni ishlab chiqadigan yo‘nalishdir.Asosiy vazifalariga esa : ishlab chiqarish muhitidagi zararli omillarni aniqlash, ularning inson organizmiga ta’sir mexanizmlarini o‘rganish, zararli omillarning miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlarini aniqlash,

ish joylaridagi sanitariya-gigiyenik sharoitlarni baholash, xodimlar salomatligi uchun yuzaga keladigan xavflarni prognoz qilish, kasb kasalliklari va ishlab chiqarish bilan bog‘liq kasalliklarning oldini olish, ventilyatsiya, yoritish, isitish va mikroiqlim tizimlarini gigiyenik jihatdan to‘g‘ri tashkil etish, zararli kimyoviy moddalar bilan ishlashda xavfsiz texnologiyalarni joriy etish, shaxsiy va jamoaviy himoya vositalaridan samarali foydalanishni ta’minlash, sanitariya-maishiy xonalar va ishchilarga xizmat ko‘rsatish tizimini to‘g‘ri tashkil etish, ishlab chiqarish muhitini muntazam monitoring qilish. Sanoat sanitariyasi maqsadi esa zararli ishlab chiqarish omillarini ishchi organizmiga ta’sir qilmaydigan yoki ruxsat etilgan darajagacha kamaytirishdir. Bunda faqat mavjud xavfni bartaraf etish emas, balki xavfni oldindan aniqlash va uning paydo bo‘lishining oldini olish ustuvor hisoblanadi.

1- rasm.

O‘zbekiston Respublikasining **2022-yil 28-oktabrdagi O‘RQ-798-son** Qonuni bilan tasdiqlangan yangi Mehnat kodeksi **2023-yil 30-apreldan** kuchga kirgan. Kodeksning asosiy vazifalaridan biri xodimlarning, jumladan, **xavfsiz va adolatli mehnat sharoitlariga bo‘lgan huquqlarini kafolatlash** hisoblanadi. Sanoat sanitariyasi nuqtayi nazaridan mehnat qonunchiligining ahamiyati shundaki, ishlab chiqarishdagi zararli omillarni aniqlash va ularning xodimga ta’sirini kamaytirish faqat texnik masala emas, balki ish beruvchining qonunchilik bilan belgilangan majburiyatlaridan ham biridir. Bunda xodimlarning mehnat sharoitlari to‘g‘risida axborot olishi, tegishli himoya vositalari bilan ta’minlanishi, mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha o‘qitilishi va qonunchilikda nazarda

tutilgan hollarda tibbiy ko‘riklardan o‘tishi muhim ahamiyat kasb etadi. **2023-yil 27-fevraldagi O‘RQ-819-son** “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi Qonun texnik jihatdan tartibga solish tizimining zamonaviy huquqiy asoslarini belgilaydi. Bunda mahsulotlar, jarayonlar va xizmatlarning xavfsizligiga doir majburiy talablarni belgilash inson hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilish bilan bog‘liqdir. Ishlab chiqarish muhitidagi zararli omillarga doimiy yuqori darajadagi shovqin eshitish analizatoriga zarar yetkazishi bilan birga asab tizimiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi, charchoqni kuchaytirishi va ish unumdorligini pasaytirishi mumkin. Vibratsiya bilan uzoq muddat ishlash esa qon tomirlari, periferik nervlar, mushak-skelet tizimi va boshqa funksional tizimlarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimolini oshiradi. Ko‘plab ishlab chiqarish tarmoqlarida chang asosiy gigiyenik muammolardan biridir. Tog‘-kon sanoati, qurilish, metallurgiya, sement ishlab chiqarish, yog‘ochni qayta ishlash va boshqa sohalarda chang bilan bog‘liq xavflar yuqori bo‘lishi mumkin.

2- rasm.

Xavflarni oldini olishga qaratilgan zamonaviy texnalogiyalar hamda chora tadbirlar : Zararli omillarni boshqarishda himoya vositalari muhim o‘rin tutadi. Jamoaviy himoya vositalariga: ventilyatsiya, himoya to‘siqlari, izolyatsiya, avtomatlashtirish, masofadan boshqarish, shovqin va vibratsiyani kamaytiruvchi konstruksiyalar, xavfli zonalarni ajratish kiradi. Shaxsiy himoya vositalari esa xodimni bevosita himoya qilishga xizmat qiladi: respiratorlar, himoya ko‘zoynaklari, maxsus kiyim, qo‘lqoplar, himoya poyabzali, eshitish a’zolarini himoya qiluvchi vositalar, himoya niqoblari. Sanoat sanitariyasini samarali boshqarish uchun ishlab chiqarish muhitini muntazam o‘lchash va

monitoring qilish zarur. bir martalik o‘lchov normal natija berishi mumkin, biroq ishlab chiqarish rejimi o‘zgarganda yoki ventilyatsiya tizimining samaradorligi pasayganda ish sharoiti yomonlashishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun monitoring uzluksiz boshqaruv tizimining bir qismi bo‘lishi kerak. Kelajakda sun’iy intellekt va ma’lumotlar tahlili yordamida turli ishlab chiqarish omillari bilan xodimlarning mehnat sharoitlari o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlash, xavfli tendensiyalarni prognoz qilish va profilaktik choralarni avtomatik rejalashtirish imkoniyatlari yanada kengayishi mumkin. Ventilyatsiya sanoat sanitariyasining eng muhim muhandislik vositalaridan biridir. Uning asosiy vazifasi ish zonasidagi ifloslangan havoni chiqarish va zarur hollarda toza havo bilan almashtirishdir. Tabiiy va sun’iy yoritish imkon qadar to‘g‘ri uyg‘unlashtirilishi kerak. Ish joyidagi yorug‘likning yetarli emasligi ko‘zning zo‘riqishiga olib kelishi mumkin. Haddan tashqari yorqinlik yoki keskin kontrastlar esa ko‘zni qamashtirishi va noqulaylik tug‘dirishi mumkin. Zamonaviy usullardan ko’proq foydalanish lozim: ishlab chiqarish muhitini real vaqt rejimida monitoring qilish, aqlli sensorlar va avtomatik ogohlantirish tizimlarini keng joriy etish, zararli moddalarning konsentratsiyasini uzluksiz nazorat qilish, robotlashtirish orqali xodimni xavfli zonadan chiqarish, masofadan boshqariladigan texnologiyalarni rivojlantirish, sun’iy intellekt yordamida xavflarni prognoz qilish, raqamli mehnat gigiyenasi tizimlarini yaratish, individual ish sharoitlarini hisobga oluvchi profilaktik dasturlarni ishlab chiqish. Ayniqsa, xavfli texnologik jarayonlarni robotlashtirish sanoat sanitariyasida katta ahamiyatga ega. Agar xodimni zaharli, yuqori haroratli yoki yuqori radiatsiyali muhitdan butunlay chiqarish mumkin bo‘lsa, bu shaxsiy himoya vositasidan foydalanishga qaraganda ancha yuqori darajadagi himoyani ta’minlaydi. Korxonada zamonaviy ventilyatsiya yoki himoya vositalarining mavjudligi o‘z-o‘zidan xavfsiz mehnat muhitini yaratmaydi. Xodimlarning sanitariya madaniyati ham katta ahamiyatga ega: Shaxsiy gigiyenaga rioya qilish, ish joyini toza saqlash, himoya vositalaridan to‘g‘ri foydalanish, kimyoviy moddalarni belgilangan tartibda saqlash, oziq-ovqatni ishlab chiqarish zonasida iste’mol qilmaslik, ish tugagach qo‘l va boshqa tana qismlarini to‘g‘ri tozalash, sanitariya-maishiy xonalardan belgilangan tartibda foydalanish, aniqlangan sanitariya muammolari haqida mas’ul shaxslarga xabar berish. Shu sababli korxonada

muntazam o‘quv mashg‘ulotlari va sanitariya bo‘yicha tushuntirish ishlarini olib borish zarur.

Xulosa

Sanoat sanitariyasi zamonaviy ishlab chiqarishning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, uning asosiy vazifasi xodimning sog‘lig‘ini ishlab chiqarish muhitining zararli ta’siridan himoya qilishdir. Ish joyidagi xavflarni samarali boshqarish uchun faqat individual himoya vositalariga tayanish yetarli emas. Eng samarali strategiya zararli omilni uning manbasida yo‘qotish yoki kamaytirish, xavfsiz texnologiyalarni joriy etish, muhandislik himoyasidan foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va muntazam sanitariya-gigiyenik monitoringni yo‘lga qo‘yishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. **O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi**, 2022-yil 28-oktabr, O‘RQ-798-son.
2. **O‘zbekiston Respublikasining “Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi to‘g‘risida”gi Qonuni.**
3. **O‘zbekiston Respublikasining “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.**
4. **O‘zbekiston Respublikasining “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi Qonuni,** 2023-yil 27-fevral, O‘RQ-819-son. Eski 2009-yildagi O‘RQ-213-sonli qonun 2023-yil 29-avgustdan kuchini yo‘qotgan.
5. Ishlab chiqarish muhitining **sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari.**
6. Mehnat sharoitlari, zararli va xavfli ishlab chiqarish omillari hamda xodimlarni tibbiy ko‘rikdan o‘tkazishga oid amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar.